

m zdravlju, ponašanju i stvaranju» pokazali važnost interdisciplinarnog pristupa znanosti

U današnje vrijeme postavljavanje mjere je ogroman izazov

U današnjem potrošačkom društvu suočavanje s granicama, odricanjem i konačnošću ljudskog života nije primamljivo. Mnogi ljudi danas imaju problem regulirati svoje želje, pozitivno ih oblikovati ili smisleno ograničiti. Osim toga, u ovim vremenima ipak postoji jedan oblik umjerenosti koji još nije izgubio svoju vrijednost: umjerenost prema ljudima do kojih nam je stalo

predavače okupili fizičare, medicinare, povjesničare, teologe i filozofe, redom sveučilišne profesore iz Hrvatske, SAD-a, Poljske i Slovenije. Na tragu te teme razgovarali smo s dvojicom predavača na skupu – doc. dr. sc. Sašom Horvatom i doc. dr. sc. Franjom Mijatovićem, profesorima na Katedri za društvene i humanističke znanosti u medicini, riječkog Medicinskog fakulteta, na katedri koja je jedan od organizatora Mostova.

Filozof dr. Franjo Mijatović jedan je od članova Organizacijskog odbora Riječkih znanstvenih mostova, a na ovogodišnjem simpoziju održao je zapaženo izlaganje o umjerenosti u životu pojedinca i zajednici.

Na tragu naslovne teme ovogodišnjih Mostova, recite nam o izazovima mjere u životu čovjeka općenito, u ponašanju i stvaranju suvremenog čovjeka.

– Pronaći pravu mjeru je etički, društveni, ekonomski... i politički izazov od pamtivijeka. Individualna sreća bez mjere nije moguća, što u osnovi utječe na sve ljudske potrebe: fizičke, psihičke, intelektualne, kulturne itd. Životne potrebe ljudskih bića ne sadrže već u sebi mjeru koja bi bila prikladna i pogodna za ljudski život i suživot. Ali moguće je da ljudi snagom svoga uma i duha oblikuju svoje elementarne životne porive. Danas se, više nego u prošlosti, od ljudi očekuje i upućuje na traženje i postavljanje prave mjere, tj. ravnoteže za sebe i zajednicu u kojoj žive. U našem vremenu zasićenom raznim opcijama to predstavlja ogroman izazov. Ako se ljudske potrebe ne mogu osmisliti i zadovoljiti na odmjeren i umjeren način, to može dovesti do prijetećih scenarija kako na osobnoj, tako i na globalnoj razini.

Umjerenost zvuči negativno

»O umjerenosti: ništa previše – manje je bolje!« – bio je naslov vašeg izlaganja. Objasnili ste taj naslov, no recite nam i ovdje o tome podrobnije.

– Kao što je naglašeno u izlaganju, slika čovjeka ima najveći utjecaj na pitanje prave mjere. Prema tome, klauzula »homo mensura« ostavlja prostora za različita tumačenja. Ipak, izdvojio bih dva načina gledanja na svijet koja oblikuju sadašnje mišljenje. Prvo, danas se razmišlja u terminima nulte sume, što znači da vidimo postojeću nepromjenjivu konačnu količinu dobra ili zla. Drugo, slika o ljudima danas – barem onako kako se to odražava u javnom diskursu i humanističkim i društvenim znanostima – poprilično je negativna. Čovjek je shvaćen kao izrabljivač, razarač, uzročnik većih i najvećih zala. Danas je čovjek »teret« za zemlju i »prijetnja« za čitav

organski i anorganski svijet. Čovjek je kriv prema vlastitoj optužbi. U takvom kontekstu umjerenost neminovno mora biti okrenuta prema perspektivi »manje je bolje«. Pojednostavljeno rečeno, to bi bilo nešto poput: ako svatko uzima manje, svima je dovoljno (barem donekle). Doduše, ne zna se koliko se prosjak i sveti Martin smrzavaju jer obojica na kraju imaju samo pola kaputa. Ono što je danas potrebno jest kontekstualna mjera, fleksibilna paradigma koja bi zamijenila nepomično razmišljanje: veće ili više je bolje. Opseg semantike »manje je bolje« za razliku od uobičajenih pojmova morala jasno je ograničen i dvojen od umjerenosti. Maksimalno »manje je bolje« je jedino što nam preostaje u kontekstu ekonomskih, klimatskih i inih promjena, budući da smo već odavno prekoračili sredinu – umjerenost.

Umjerenost je vrlina i trebala bi biti vrlina, no u potrošačkoj kulturi tako ju se uglavnom ne doživljava, što više u javnom diskursu se o umjerenosti malo kada čuje.

– Umjerenost isključivo zvuči negativno. Dovoljno je spomenuti samo sinonime s kojima se ona označava: ograničavanje, suzdržavanje, zatambljivanje, kroćenje, obuzdavanje, stezanje, prigušivanje, sprečavanje, zavrtanje, smanjivanje i slično. Sad vi iz toga izvedite nešto dobro. Kao osnovne ljudske dispozicije (dobre osobine, unutarnje kvalitete), vrline su povezane s uspješnim životnim stilom, oblikovanjem identiteta i ostvarenjem ljudske slobode.

U današnjem potrošačkom društvu suočavanje s granicama, odricanjem i konačnošću ljudskog života nije primamljivo. Zato je povratak umjerenosti u područje konzumacije neophodan iz više razloga. Ovdje treba spomenuti samo neke primjere: klimatske promjene, siromaštvo, tehnološki razvoj, debate o hrani i gorivu. Sve to ukazuje, između ostalog, na nedostatak kompetencije za pravu mjeru. Mnogi ljudi danas imaju problem regulirati svoje želje, pozitivno ih oblikovati ili smisleno ograničiti. Osim toga, u ovim vremenima ipak postoji jedan oblik umjerenosti koji još nije izgubio svoju vrijednost: umjerenost prema ljudima do kojih nam je stalo. Primjerice u obiteljskom kontekstu. Roditelji »moderiraju« svoje troškove

kako bi omogućili djeci da se školuju ili im nešto ostavili; bake i djedovi štede za svoje unuke, itd.

Kakav je bio odnos prema vrlini umjerenosti tijekom povijesti?

– Antički pojam umjerenosti nije bio ograničavanje i obuzdavanje užitka, već upravo suprotno, razvoj i promicanje samospoznaje i samokontrole. Stoga poznate izreke na Apolonovu hramu u Delfima »Upoznaj samoga sebe« i »Ništa previše« ne povezuju se bez razloga. Štoviše, te dvije maksime se prožimaju jer pronalaze prave mjere i prepoznavanje ljudskih ograničenja stoji u neraskidivom odnosu. Prema Aristotelovom predlošku umjerenost je sredina između previše i premalo. Konkretno, umjerenost bi bila sredina između neosjetljivosti i razuzdanosti. U religioznim zajednicama umjerenost se prvenstveno promatrala unutar konteksta putenih užitaka: seks, suzdržavanje u hrani i piću i drugim porocima. Prosvjetiteljski čovjek ponovo aktualizira Protagorino načelo u poznatoj rečenici, koja se kroz povijest nalazila u različitim izričajima, »čovjek je mjera svih stvari«. Vidimo kako je u svim rekonstruiranim koncepcijama čovjek stožer prema kojemu umjerenost, paradoksalno rečeno, mora naći svoju mjeru. Međutim, ta bahatost postaje sve više opasnost za svakoga i sve.

Vrlina umjerenosti

Rekli ste: »Razlog za ponovnu rehabilitaciju vrline umjerenosti leži prvenstveno u činjenici čovjekovog konzumerističkog odnosa prema svemu živomu: životinjama, okolini, prirodi, ekonomiji...«

– Nikada u povijesti toliki izbori potrošnje nisu bili dostupni tolikom broju ljudi kao danas. S tim su povezane goleme prilike, kao i društveni potresi, ekološki izazovi, individualne ambivalentnosti i sustavna propitivanja. Sve to iziskuje i temeljito društveno-etičko promišljanje. Umjerenost se obično povezuje sa skromnošću, blago kvantitativnim izbjegavanjem viška i strahom od preteka. Baš kao i u slučaju hrabrosti, tako i kod umjerenosti znak njezine vitalnosti nije dakako lišavanje ili nijekanje užitka, nego dobro koje se njeguje. Dobro umjerenosti ne sastoji se u bescilnom

žrtvovanju sebe i vlastitih potreba, nego u onome čemu je žrtvovanje usmjereno: drugome, siromašnijem, životinjskom svijetu, Zemlji. Vrlina umjerenosti nije razumljiva bez svoga odnosa prema cilju. Temeljno je pitanje zbog čega ili u korist čega se odričemo nečega. Otvoreno je pitanje hoćemo li na vrijeme predvidjeti i pravomjernom umjerenošću spriječiti opasnosti rastućih individualnih, (npr. depresija, stres), ekonomskih (nacionalni dug) i ekoloških kriza (klimatske promjene).

»Umjerenost u obliku istinskog sklada upravljana razumom ostaje model izvrsnosti i zadaća za kojom svakako vrijedi težiti više«, poručili ste u svojem izlaganju. Kako se odgajati za umjerenost, pa i kako stvarati ozračje umjerenosti?

– Samo da ne ostane vječna težnja. Uistinu, pronalazjenje prave mjere nije ni individualno ni društveno predodređeno, već je na svakom čovjeku i čovječanstvu u cjelini da se za nju izbori. Danas je to i individualno i strukturalno teško, budući da današnjost karakterizira stvaranje granica, uslijed čega se razvila ogromna dinamika napretka: povećanje znanja, oslobađanje prirodnih i proizvodnih snaga, prekoračenje prostornih i kulturnih barijera, produženje životnog vijeka, potenciranje protoka informacija i mogućnosti umrežavanja te s tim povezano buđenje novih potreba. U smislu individualne etike ljudi se moraju naučiti odgovorno (umjerenost) odnositi prema vlastitim potrebama te pronaći razuman i prikladan izbor djelovanja.

Raspad tradicionalnih poredaka ne samo da pokazuje svoju oslobađajuću dimenziju, već se često pokazuje kao teret zbog izostanka ili urušavanja orijentacije. Nažalost, često nedostaje uvida, sposobnosti i volje za postavljanjem odgovornih granica. Pojedinci i čitava društva prevarom mimoilaze ekonomsku stvarnost prebacujući troškove životnog stila na slabije. Pronalazjenje i postavljanje primjerenih granica po mjeri i u mjeri jedan je od neizostavnih i najtežih izazova današnjice. Za pronalazjenje, vježbanje i postavljanje granica potrebni su kako primarni društveni odnosi obitelji, prijatelji, zajednica, tako i društvene

i institucionalne smjernice. Umjerenost je prvenstveno vrlina navikavanja, poučavanja i vlastitog rada na svom sebstvu, na svome karakteru. Kao određeni oblik osjećajnosti ili dispozicije umjerenost je vrlina povezana s uljudnošću, samokontrolom, ravnotežom, solidarnošću i razboritošću. Kao čin vlastitog samoobuzdavanja može poslužiti kao primjer drugima i djelovati kao protuotrov raznim ekstremizima.

